

La part més original de la recerca de Joaquim Garriga són les derivades de la seva tesi doctoral, que tenia per títol *Qüestions de perspectiva en la pintura hispànica del segle XVI. Criteris d'anàlisi i aplicació al cas de Catalunya*. En la tesi i en un ampli conjunt de treballs posteriors ha investigat la gènesi dels procediments moderns de representació perspectiva i la seva difusió als tallers de pintors dels segles xv i xvi, sobretot en ambients de tradició artesana. A partir d'un estudi aprofundit dels tractats italians i especialment del de Leon Battista Alberti, de qui va traduir el llibre primer del seu *De Pictura* (1435) al català, ha fet notables aportacions als sistemes de representació perspectiva de pintors dels segles xv i xvi com ara els quatrecentistes Lluís Borrassà, Jaume Ferrer II, Jaume Huguet, o del pintor castellà Pedro Berruguete i d'altres tallers hispans coetanis, o del dit Mestre de Castelsardo, que va treballar a Sardenya i a Catalunya, i d'altres pintors catalans del segle xvi, com ara Joan i Perot Gascó i Pere Mates, entre d'altres. Un camp de recerca en què li va caldre demostrar el seu sentit crític en la lectura dels antics tractats italians de perspectiva i una intensa familiaritat amb les convencions matemàtiques de la geometria descriptiva, a més de tota l'erudició pròpia d'un historiador de l'art del Renaixement.

El gruix de les seves aportacions s'ocupa lògicament de les arts del Renaixement a Catalunya i les trobem en obres collectives com ara *L'arquitectura en la història de Catalunya* (1987), *Història de la cultura catalana* (1997), i en nombrosos catàlegs d'exposicions, com ara *Thesaurus* (1986), *L'època dels genis* (1988), *Millenium* (1989), *Pallium* (1992), *Jaume Huguet 500 anys* (1993), *Moble català* (1994), *Cathalonia* (1997), *El Renacimiento mediterráneo* (2001), *Cervera. Tresors secrets* (2001), *Pedralbes. Els tresors del monestir* (2005), *Alba daurada* (2006) i *Obras maestras del Museo de Montserrat* (2008), entre d'altres. En aquests treballs han estat molt nombroses les aportacions que desvetllaven la personalitat artística concreta de noms fins aleshores molt poc coneguts: Ayne Bru, Joan de Borgonya, els Gascó, Pietro Paolo de Montalbergo, Benet Sanxes Galindo, Antoni Toreno, etc. Especialment destacable en aquest sentit va ser el comissariat (amb J. Bosch) de l'exposició i el catàleg *De Flandes a Itàlia* (Girona, 1998), amb nombroses notícies biogràfiques inèdites. També cal recordar la seva codirecció del catàleg de les

peces d'època moderna de la col·lecció del Museu Marès (1996) i les seves constants aportacions a la catalogació i estudi de les obres dels fons de diferents museus, com ara els de Solsona, Mataró, Vic, Montserrat, Granollers, Tarragona, etc.

Un aspecte d'un gran interès ha estat l'estudi de les col·leccions d'art fetes a Catalunya al segle xvi: la d'antiguitats clàssiques del vicecanceller de l'emperador Miquel Mai, de qui va identificar el seu retrat en baix relleu, i la de l'ardiaca de Barcelona Lluís Desplà. També la història dels dos conjunts de tapisseries flamenques més importants que ens han arribat parcialment: la de la Generalitat, formada entre 1557 i 1583, i la del capítol de la Seu Vella de Lleida, coneguda per un inventari de 1588. La col·lecció lleidatana va ser objecte de dues exposicions: una a Lleida el 1992 (comissariada amb J. Bosch) i una altra també a Lleida el 2010 (comissariada amb C. Berlabé) i que va donar peu a un congrés específic sobre tapisos el 2012.

Ens ha deixat una obra enorme, trencadora metodològicament i alhora escrita amb una llengua i una estructura narrativa i argumental rica, elegant i sòbria. Fou també un mestre de l'escriptura.

El doctor Joaquim Garriga, en Quim per als qui vam tenir la sort de ser els seus amics, no era només un estudiós i un savi exemplar. Fou, sobretot, un apassionat de les arts i del patrimoni, el de la seva admirada Itàlia i sobretot el de la seva estimada Catalunya. Sempre estava disposat a viatjar per conèixer els edificis i les obres d'art objecte de la seva curiositat i estudi, i procurava no faltar a les grans exposicions internacionals de la seva especialitat. El record d'alguns d'aquests viatges que vam fer al llarg de quaranta anys de relació forma part dels moments de més felicitat i intensitat emocional de la meua trajectòria professional i personal. En Quim entenia el coneixement com una tasca que es podia i s'havia de compartir; d'aquí la fecunditat del seu mestratge exercit naturalment a l'aula, però també fora, en l'art de la conversa informal, en les llargues sobretaules i sobretot gràcies al seu exemple personal d'exigència, de treball rigorós, per la seva generositat intel·lectual i per la seva enorme bonhomia. Hem perdut una personalitat cabdal entre els historiadors de l'art del país. El trobarem molt a faltar. Intentarem ser fidels al seu exemple.

Alexandre Olivar (1919-2018)*

El dia 1 d'octubre de 2018 va morir a Montserrat el pare Alexandre Oliver i Daydí, membre corresponent de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans des del 1973 i fundador i president de la Societat

Catalana d'Estudis Litúrgics, filial de l'Institut, des del 1978. Nascut a Barcelona l'1 de febrer de 1919, havia complert no feia gaire noranta-nou anys i esperava amb il·lusió poder-ne complir aviat cent. Una caiguda que li va produir el trencament del fèmur, seguida d'una operació que no va poder superar, han impedit, per quatre mesos, la celebració d'aquest centenari. Va ésser a temps, de tota manera, el 18 de novembre de 2017, de rebre, a Montserrat mateix, en un solemne acte, el doctorat *honoris causa*

* Text preparat per JOSEP MASSOT I MUNTANER (Institut d'Estudis Catalans).

per l'Ateneu Universitari Sant Pacià, que coronava una llarga vida dedicada a l'estudi, a la recerca i a l'ensenyament.

Havia entrat molt jove al monestir de Montserrat, el juliol de 1934, on feu la professió temporal l'agost de 1935, no sense que —com era costum en aquell moment— l'abat Antoni M. Marçet li canviés el nom de baptisme, Lluís, pel d'Alexandre, que conservà tota la vida i amb el qual va signar sempre l'extensa producció que va redactar en els camps de la bibliologia, de la història de la litúrgia i de la patristica. Entre el 1936 i el 1939 va haver de continuar els seus estudis a l'estranger, a causa de la Guerra Civil que va impedir la continuïtat de la vida monàstica a Montserrat. Tingué la gran sort de poder residir successivament als monestirs de Maria Laach, a Alemanya, i de Maredsous, a Bèlgica, on va tenir professors excel·lents i on va aprofundir en els coneixements que ja tenia d'alemany i de francès, dues llengües que li obriren un món que no abandonaria mai, al costat del llatí que ja havia estudiat a Montserrat.

Tot just acabada la Guerra Civil, pogué retornar al seu monestir, on feu la professió solemne l'agost de 1940, fou ordenat sacerdot l'agost de 1942 i enllestí la seva llicència en teologia a la Universitat de Salamanca el 1945.

Del 1948 al 1953 fou director de la Biblioteca de Montserrat, de la qual més endavant esdevindria, durant molts anys, conservador de la secció de manuscrits. Amic dels llibres de tota mena i gran lector, es dedicà amb afany a l'estudi dels incunables conservats a Montserrat, dels quals publicà dos catàlegs complementaris (1955 i 1990), i en quatre tongades va catalogar els manuscrits occidentals que tenia sota la seva cura (1969, 1977, 1991 i 2008), als quals va afegir igualment un bon nombre de treballs monogràfics. En aquest mateix terreny va publicar, en col·laboració amb un altre monjo de Montserrat, F. Xavier Altés, el catàleg dels incunables de la Biblioteca Episcopal de Vic (2000).

Professor de llatí, de metodologia, d'història de l'Església, de litúrgia i de patrologia al centre d'estudis teològics de Montserrat, va tenir molts deixebles —entre els quals em compto— que fruïren amb les seves classes, sempre impregnades d'humor i de bonhomia —algun cop estroncada a l'hora dels exàmens, a vegades excessivament exigents o fins i tot arbitraris—, i aprengueren molt del seu exemple i dels seus múltiples coneixements.

Aquesta tasca docent anà acompanyada d'una feina constant en els mateixos camps. D'una banda, els seus coneixements litúrgics el dugueren a Roma —on va fer, durant una temporada, de secretari del cardenal montserratí Anselm M. Albareda—, durant el Concili Vaticà II, i, a Barcelona, fou vicepresident de la Comissió interdiocesana per a la versió dels textos litúrgics, un càrrec que havia tingut un prelude en la secretaria general del II Congrés Litúrgic de Montserrat el 1965, durant el qual vaig poder ajudar-lo de moltes maneres en els aspectes organitzatius

i sobretot en l'edició dels quatre grans volums de les actes, que pràcticament van ésser el prelude de la feina que aviat duria a terme des de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

En el camp de la història de la litúrgia va preparar importants edicions del Sacramentari de Vic (1953) i del de Ripoll (1964) i des del 1994 formava part de la comissió redactora del *Literaturbericht de l'Archiv für Liturgiewissenschaft*, de Maria Laach, revista en la qual durant molts anys va publicar llargues ressenyes sobre les publicacions de temes litúrgics fetes a l'Estat espanyol. Com ja hem assenyalat, va fundar, juntament amb Miquel dels S. Gros i amb José Janini, la Societat Catalana d'Estudis Litúrgics, de la qual era en aquests moments president honorari. Dins aquesta societat va impulsar la creació de la revista *Miscel·lània Litúrgica Catalana* i de la col·lecció «Biblioteca litúrgica catalana», que han aconseguit un gran prestigi per les múltiples aportacions que han anat fent a la seva especialitat. Des del 1954 era també membre corresponent del Herwegen-Institut.

Finalment, en el camp dels estudis patristics, a banda d'ésser membre fundador de l'Association Internationale des Études Patristiques (1967), va dedicar moltes hores a dos temes molt concrets: la història de la predicació cristiana antiga, sobre la qual va publicar un gruixut volum el 1991, i l'edició crítica dels sermons de sant Pere Crisòleg en tres volums de la *Series latina* del «Corpus Christianorum» (1975, 1981 i 1982), que posà a l'abast del públic català, en col·laboració amb mossèn Jaume Fàbregas i Baqué, en sis volums de la Fundació Bernat Metge (1985-2003). Ja abans, havia posat els fonaments per a aquesta edició en l'obra fonamental *Los sermones de San Pedro Crisólogo. Estudio crítico* (1962), apareguda, com la majoria dels seus llibres, a la col·lecció «Scripta et Documenta» de Montserrat.

Per tota aquesta immensa tasca, autèntica «obra de benedictins», va merèixer l'ingrés a l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, on l'abril de 1983 va llegir el discurs *Els auditoris cristians antics*, contestat en nom de la corporació pel doctor Frederic Udina i Martorell. D'aleshores ençà va assistir amb assiduitat a les sessions de l'Acadèmia i hi va col·laborar de grat, amb intervencions diverses, amb col·laboracions al butlletí de l'Acadèmia i amb respostes als discursos d'ingrés d'alguns nous acadèmics.

Tota una vida llarga i plena, dedicada en bona part a l'estudi i a la recerca, que aquests darrers anys s'havia anat esllanguint a causa dels problemes de salut. Així i tot, fins no fa gaire li agradava encara de redactar ressenyes per a la revista «Studia Monastica» i, malgrat la dificultat de visió que tenia, seguia amb atenció cada setmana els llibres nous que entraven a la biblioteca del monestir i amb el seu bon humor contribuïa a crear un bon ambient a la infermeria de la casa, on havíem conviscut gairebé un any i des d'on l'enyorarem per molts motius.